

Enhancing Urban Nightlife of Historical-Cultural Axes by Improving Citizens' Image at Night – Case study: Enghelab Street (Engelab Square to Valiasr Intersection)*

Monireh Haghooyi ^{1, }, Mohammadreza Pourjafar ^{2, }, Sousan Basiri ^{3, **, }

1.Master of Urban Design, Department of Urban Planning, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

2.Professor, Department of Urban Planning, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

3.Master of Urban Design, Department of Urban Planning, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

ABSTRACT

This study examines the role of cultural and historical corridors in enhancing urban social life at night, with a focus on Enghelab Street in Tehran. Urban design has historically prioritized daytime activities, often neglecting the unique spatial and psychological needs of nighttime environments. This research explores how mental imagery of urban spaces differs between day and night, highlighting the role of key urban elements such as paths, nodes, edges, landmarks, and districts. Using surveys, interviews, and mental mapping techniques with 150 participants, the study identifies significant contrasts in citizens' perceptions. While landmarks like the University of Tehran and City Theater strongly influence mental images during the day, their impact diminishes at night due to inadequate lighting, reduced social activity, and safety concerns. The findings underscore the critical role of lighting design, vibrant activities, and safety measures in creating engaging and inclusive nighttime spaces. Recommendations include dynamic lighting to enhance visibility and emphasize landmarks, introducing diverse cultural and recreational activities, and improving public safety through visible surveillance and active foot traffic. Additionally, leveraging the cultural and historical identity of Enghelab Street can foster collective memory and create a meaningful nighttime environment. This research offers actionable insights for urban planners and policymakers, demonstrating how cultural corridors can simultaneously preserve their historical significance and adapt to contemporary social needs, setting a benchmark for nighttime urban design in Tehran and beyond.

ARTICLE INFO

Received 20/07/2024

Revised 06/08/2024

Accepted 22/08/2024

Available Online 16/09/2024

Keywords

night life
cultural and historical axis
common memories
city image
legibility

Highlights

- Day-Night Perception Differences: Landmarks like the University of Tehran and City Theater shape strong mental images during the day, but at night, poor lighting, reduced activities, and safety concerns diminish their impact.
- Challenges for Nighttime Use: Limited visibility, lack of vibrant activities, and safety issues hinder social engagement and the formation of clear mental imagery at night.
- Enhancing Nighttime Vitality: Proposed solutions include dynamic lighting, diverse cultural and recreational activities, improved safety measures, and fostering public interaction to revitalize Enghelab Street at night.
- Leveraging Cultural Identity: By emphasizing its historical and cultural significance, Enghelab Street can become an inclusive, dynamic hub for nighttime activity, setting a model for similar urban corridors.

© [2025] by the author(s).

Citation of the article

Haghooyi, M., Pourjafar, M. R., & Basiri, S. (2024). Enhancing nighttime social life of historical-cultural axes through improving citizens' mental image at night. Case study: Enghelab Street (from Enghelab Square to Vali-e-Asr Crossroad). *International Journal of Iranian Urban design studies*, 1(1), 141-160.

*This article is taken from Monireh Haqgooyi's master's thesis entitled "Evaluating Citizens' Mental Image of Active Urban Axes During the Day and Night" under the supervision of Dr. Mohammad Reza Pourjafar, which was presented at the Faculty of Art and Architecture, Tarbiat Modares University.

**Author Corresponding:

Email: bassiri11@gmail.com

Introduction: The nocturnal life of cities is a vital component of urban vibrancy, yet it remains underdeveloped in many contexts, including Tehran. While the concept of nighttime social vitality has gained attention in urban planning, much of the focus has been on physical improvements, such as lighting and infrastructure, rather than on holistic approaches that incorporate cultural, historical, and psychological factors. This study argues that fostering nighttime social life requires more than adequate lighting; it necessitates spaces that are legible, meaningful, and imbued with collective memories.

Enghelab Street, one of Tehran's most prominent cultural-historical corridors, is the focal point of this study. The area, which connects significant cultural landmarks such as the University of Tehran and Tehran City Theatre, has historically played a central role in the city's identity. However, its nighttime usage has declined due to challenges related to security, inadequate lighting, and a lack of diverse nighttime activities. This research aims to address these gaps by understanding the mental imagery and experiences of citizens during both day and night.

The study focuses on the following objectives:

1. To assess the differences in citizens' mental images of urban spaces during the day and night.
2. To evaluate the role of physical, functional, and mental-social factors in shaping these images.
3. To propose design strategies for enhancing the nighttime social vitality of cultural-historical corridors.

Through this lens, the study aims to bridge the gap between theoretical urban design principles and practical applications that respond to the needs of users.

Materials and Methods: A mixed-methods approach was adopted to investigate the subject. The research combined qualitative methods, including interviews, mental mapping, and observations, with quantitative surveys distributed among diverse user groups. Participants included students, local residents, tourists, and business owners along Enghelab Street.

The methodology was designed to capture the dynamic interplay of physical and psychological factors influencing users' experiences. Surveys were used to identify key elements of the urban environment that affect mental imagery, while interviews and mental mapping exercises provided deeper insights into individual and collective perceptions. Observations of activity patterns at different times of the day and night further contextualized these findings.

Data analysis focused on identifying the relative importance of various urban design elements—such as paths, nodes, edges, landmarks, and districts—in shaping mental images. The study also compared these elements' effectiveness in creating a sense of security, legibility, and vitality during the day and night.

Findings: The findings revealed significant differences in how citizens perceive Enghelab Street during the day versus at night. Daytime images of the corridor were dominated by its functional role as a bustling hub for commerce, education, and culture. Key landmarks, such as the University of Tehran and the City Theatre, served as strong visual anchors that reinforced the street's identity. At night, however, perceptions shifted dramatically.

The lack of sufficient lighting and nighttime activities contributed to a sense of insecurity and diminished the street's legibility. Users reported feeling disconnected from the area's cultural and historical significance, as key landmarks became less visible and less accessible. The following factors emerged as critical to shaping nighttime mental imagery:

1. **Lighting and Visibility:** Inadequate lighting was identified as a primary barrier to nighttime usage. Poorly lit areas reduced the visibility of key landmarks and pathways, weakening the overall mental image of the street.
2. **Activity Levels:** The absence of vibrant social or recreational activities at night led to a perception of the street as desolate and unsafe.
3. **Cultural-Historical Associations:** While daytime perceptions were enriched by the street's cultural and historical significance, these associations weakened at night due to the lack of interpretive elements or activities that highlighted the area's heritage.

4. **Physical Elements:** Features such as edges, nodes, and pathways were more difficult to distinguish at night, further contributing to a sense of disorientation.

Discussion and Conclusion: The results highlight the importance of designing urban spaces that are not only functional but also emotionally resonant and adaptable to different times of the day. In the case of Enghelab Street, enhancing nighttime vitality requires a multi-faceted approach that addresses both tangible and intangible aspects of urban design.

1. **Enhancing Lighting Design:**

Effective lighting is essential for improving both visibility and aesthetic appeal. Strategic illumination of key landmarks, pathways, and gathering spaces can reinforce the street's identity and create a sense of safety. The use of dynamic and interactive lighting technologies could further enhance the nighttime experience by drawing attention to cultural and historical features.

2. **Activating Nighttime Spaces:**

Introducing diverse nighttime activities—such as cultural festivals, street performances, and late-night markets—can attract a broader range of users and create a more vibrant social atmosphere. These activities should be tailored to the unique cultural and historical context of the street, emphasizing its role as a hub for education and the arts.

3. **Strengthening Cultural Narratives:**

To maintain the street's cultural and historical identity at night, design interventions could include interpretive installations, such as plaques, projections, or augmented reality experiences that narrate the history of key landmarks. These elements can help bridge the gap between the physical environment and users' mental imagery.

4. **Improving Urban Legibility:**

The spatial organization of the street must be optimized to enhance legibility. Clear signage, well-defined pathways, and visually distinct nodes can help users navigate the area more confidently, even at night.

5. **Addressing Security Concerns:**

Ensuring a safe environment is fundamental to encouraging nighttime activity. Increased police presence, community-based surveillance, and the integration of passive surveillance through well-lit and populated areas can mitigate safety concerns.

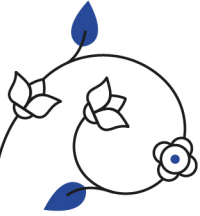
The study contributes to the broader field of urban design by demonstrating the interplay between physical, functional, and mental-social dimensions in shaping nighttime experiences. It underscores the importance of cultural-historical contexts in urban revitalization efforts and offers a replicable framework for assessing and enhancing the mental imagery of urban spaces.

For policymakers and urban planners, the findings highlight the need to prioritize nighttime vitality as a key component of urban sustainability. By addressing both the physical and psychological barriers to nighttime usage, cities can foster more inclusive, dynamic, and resilient urban environments.

Enghelab Street's decline in nighttime usage reflects a broader challenge faced by urban corridors worldwide: balancing functionality with identity, and day-to-night adaptability. This study underscores the critical role of mental imagery in shaping users' experiences and perceptions of urban spaces. By leveraging cultural and historical narratives, enhancing legibility, and activating nighttime spaces, urban designers can transform such corridors into vibrant, inclusive, and memorable places.

In conclusion, the research not only sheds light on the unique challenges and opportunities of Enghelab Street but also provides actionable insights for reimagining urban nighttime life. As cities continue to evolve, fostering social vitality through thoughtful design will remain a cornerstone of sustainable urban development.

Declarations

Conflict of Interest

The authors declare no conflicts of interest related to this research.

Funding

This research did not receive any financial support from governmental or private organizations.

Informed Consent

All participants in this study provided their informed consent in writing.

Authors' Contributions:

Conceptualization and study design: Monireh Haghgooye, Dr. Mohammadreza Pourjafar; Data collection and management: Monireh Haghgooye, Sousan Basiri; Data analysis and interpretation: Monireh Haghgooye, Dr. Mohammadreza Pourjafar; Illustration: Monireh Haghgooye; Draft writing: Monireh Haghgooye; Review and revision of the manuscript: Monireh Haghgooye, Dr. Mohammadreza Pourjafar, Sousan Basiri; Research project management: Monireh Haghgooye, Dr. Mohammadreza Pourjafar; Validation and final approval: Monireh Haghgooye, Dr. Mohammadreza Pourjafar, Sousan Basiri.

Acknowledgments:

No acknowledgments have been reported by the authors.

References

6. Behzadfar, M. (2008). City identity: Tehran, a perspective on city identity (2nd ed.). City Publishing Institute. [In Persian].
7. Bell, S. (2007). Pattern, perception, and process (B. Aminzadeh, Trans.) (2nd ed.). University of Tehran Press. [In Persian].
8. Carmona, M. (2009). Public places, urban spaces (F. Gharai, Trans.). University of Art. [In Persian].
9. Commission for Architecture and the Built Environment. (2010, October). www.cabe.org.uk. Retrieved from <http://www.cabe.org.uk>
10. Gell, Y. (2008). Life in spaces between buildings (S. Shasti, Trans.). Agricultural Jihad Organization. [In Persian].
11. Gell, Y. (2010). Public spaces and collective life (A. Ghafari, Trans.). Shahid Beheshti University Press. [In Persian].
12. Ghorbani-Nia, A. (2010). Examination of patterns of nighttime social functions planning in urban public spaces (Unpublished master's thesis). Faculty of Art and Architecture, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. [In Persian].
13. Golkar, K. (2011). A review of city images. *Safah Journal*, 34, 75. [In Persian].
14. Golkar, K. (2011). Visual environment of the city. *Environmental Sciences Journal*, 5(4), 95-144. [In Persian].
15. Habibi, R. S. (2008). Mental images and the concept of place. *Fine Arts Journal*, 35, 39-50. [In Persian].
16. Haghgooyi, M. (2011). Evaluation of citizens' mental image of active urban axes at night and day (Unpublished master's thesis). Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. [In Persian].
17. Institute of Alcohol Studies. (2010, September). The 24 hour city: Condition critical. Retrieved from <http://www.ias.org.uk/resources/publication/alcoholalert/alert200201/al200201-p4.html>
18. Kaplan, S. (1973). Cognitive maps in perception and thought. In R. M. Downs & D. Seta (Eds.), *Image and environment* (pp. 63-78). Chicago: Aldine.
19. Kempenaar, A., & van den Brink, A. (2018). Regional designing: A strategic design approach in landscape architecture. *Design Studies*, 54, 80-95. Elsevier - Science Direct.
20. Lang, J. (2004). The latest architectural theory (A. Rezaeifar, Trans.) (2nd ed.). University of Tehran Press. [In Persian].
21. Lynch, K. (2008). The image of the city (M. Mazini, Trans.) (8th ed.). University of Tehran Press. [In Persian].
22. Moughtin, C. (2003). *Urban design: Street and square*. Architectural Press.
23. Moughtin, C., Oc, T., & Tiesdell, S. (1995). *Urban design: Ornament and decoration*. Architectural Press.
24. Nasser, U. (1977). *Cognition and reality*. San Francisco: Freeman.
25. Norberg-Schulz, C. (2003). *Architecture, place, and meaning* (B. Barazjani, Trans.). Jan Jahani Publications. [In Persian].
26. Nurnberg-Schulz, C. (1965). *Intentions in architecture*. Cambridge, MA: MIT Press.
27. Pakzad, J. (2007). *The evolution of thoughts in urban planning (2): From quantity to quality*. New Towns Development Company.
28. Pakzad, J. (2010). The image of the city and what Kevin Lynch understood from it (pp. 149-169). In *Essays on architecture and urban design* (2nd ed.). Arman Shahr Publications. [In Persian].
29. Project for Public Spaces. (2010, October). www.pps.org. Retrieved from <http://www.pps.org>
30. Relf, E. (2010). Place and placelessness (M. Mohammadi, Trans.). Arman Shahr Publications. [In Persian].
31. Seyed Majidi, S. (2013). The role of memory in city streets [Interview with Kamran Zakaavat]. *Ettela'at Newspaper*. [In Persian].

Persian].

32. Stea, D. (1965). Space, territoriality, and human movements. *Landscape*, 15, 13–16.

Note for Readers:

This paper contains an identical English abstract in two sections:

Abridged Paper: To provide an overview for international readers.

Persian Section: To meet the standardized structure of Persian academic publications.

This repetition is intentional to ensure alignment with academic standards and facilitate readability for both audiences. Readers are encouraged to review the full paper for comprehensive details.

یادداشت برای خوانندگان:
این مقاله شامل یک چکیده انگلیسی در دو بخش است:
بخش Abridged Paper: برای ارائه یک دید کلی به خوانندگان بین‌المللی.
بخش فارسی: به منظور رعایت استانداردهای ساختار مقالات علمی فارسی.
تکرار این چکیده، با هدف انطباق با استانداردهای علمی و تسهیل مطالعه برای هر دو گروه از مخاطبان طراحی شده است. خوانندگان می‌توانند برای دریافت جزئیات کامل، به متن اصلی مقاله مراجعه کنند.

© [2025] by the author(s). This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0). The authors retain copyright, and this work may be shared and redistributed with proper attribution.

License link: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

© [۲۰۲۵] نویسنده(گان). این مقاله تحت مجوز Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) منتشر شده است. نویسندگان مالک حقوق

مادی و معنوی اثر خود هستند، و این مقاله می‌تواند با ذکر منبع مورد استفاده، باز نشر و توزیع شود.

لینک مجوز: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

بهبود حیات اجتماعی شبانه محورهای تاریخی-فرهنگی از طریق ارتقاء تصویر ذهنی شهروندان در شب - نمونه موردی: خیابان انقلاب (میدان انقلاب تا چهارراه ولیعصر)*

منیره حقگوئی^۱، محمدرضا پورجعفر^۲، سوسن بصیری^۳*

۱. کارشناسی ارشد طراحی شهری، گروه شهرسازی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

۲. استاد، گروه شهرسازی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

۳. کارشناسی ارشد طراحی شهری، گروه شهرسازی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

مشخصات مقاله

چکیده

تاریخ ارسال
تاریخ بازنگری
تاریخ پذیرش
تاریخ انتشار آنلاین

۱۴۰۳/۰۴/۳۰
۱۴۰۳/۰۵/۱۶
۱۴۰۳/۰۵/۲۵
۱۴۰۳/۰۶/۲۶

واژگان کلیدی

حیات اجتماعی شبانه
محورهای فرهنگی-تاریخی
خاطره جمعی
تصویر ذهنی
خوانایی

یکی از مباحث اساسی که در طراحی شهری باید به آن توجه کرد، آفرینش حیات اجتماعی شبانه در محورهای فرهنگی-تاریخی شهری است که به طور مستقیم تحت تأثیر ذهنیات و دیدگاه‌های شهروندان و گروه‌های مخاطب فضا است. در حال حاضر آنچه از شهر و فضای شهری در ذهن شهروندان نقش می‌بندد و تبلور اجتماعی آن به صورت حیات شهری رخ می‌نماید، اغلب مربوط به تصویری است که آن‌ها هنگام روز از محور دریافت می‌کنند. با وجود مطرح شدن حیات اجتماعی شبانه در چند دهه اخیر، هنوز اغلب طراحی‌ها برای روز انجام می‌شود. این پژوهش بر آن است تا با مقایسه تصویر ذهنی شهروندان در شب و روز و بهره‌گیری از معیارهای عمده شکل‌گیری تصویر ذهنی در شب در طراحی فضای شهر، مؤلفه کلیدی حیات اجتماعی شبانه شهر یعنی میزان خوانایی تصویر ذهنی در شب را در محورهای تاریخی-فرهنگی مورد کنکاش قرار دهد. روند انجام این پژوهش مبتنی بر روش تحلیلی-مشاهده مشارکتی است. بدین ترتیب که پس از بررسی خصوصیات کالبدی، عملکردی-اجتماعی و ذهنی-معنایی عناصر تصویر ذهنی (راه، گره، لبه، نشانه و محله) میزان اهمیت هریک از آن‌ها در تشکیل تصویر ذهنی در شب و روز از طریق برداشت‌های میدانی (پرسش‌نامه و مصاحبه) در نمونه مطالعاتی ارزیابی می‌شود.

در نهایت چنین نتیجه‌گیری می‌شود که هر چقدر یک مکان دارای بستر مناسب برای فعالیت‌های مختلف و پیشینه فرهنگی-تاریخی بیشتری باشد، به ضخامت حافظه جمعی آن جامعه افزوده می‌شود و خاطره‌هایی در ذهن استفاده‌کنندگان آن فضا نقش می‌بندد که تصویر ذهنی آن‌ها از مکان را ارتقا می‌بخشد.

نکات شاخص

- این پژوهش ۴۱ شاخص کلیدی در ابعاد کالبدی-کاربری و اجتماعی که بر پویایی زندگی شبانه در فضاهای شهری تأثیر می‌گذارد، شناسایی کرده است.
- کاربری‌های تفریحی، پارک‌های عمومی و امکانات رفاهی به عنوان شاخص‌های ریسک شناخته شده‌اند که نیاز به مدیریت استراتژیک برای حفظ پایداری پویایی شهری دارند.
- سینماها و مقیاس و تعداد فضاهای عمومی به عنوان تأثیرگذارترین عوامل در بهبود پویایی زندگی شبانه شناسایی شده‌اند.
- اشتغال شبانه، تعاملات اجتماعی و رویدادهای فرهنگی، به عنوان شاخص‌های بسیار حساس به عوامل بیرونی، نقش اساسی در پویایی زندگی شبانه شهری دارند.
- ایمنی و خوانایی، علی‌رغم اینکه به طور سنتی شاخص‌های کلیدی محسوب می‌شوند، در بافت تاریخی نصار نقش ثانویه‌ای ایفا می‌کنند.

© [۲۰۲۵] نویسنده(گان).

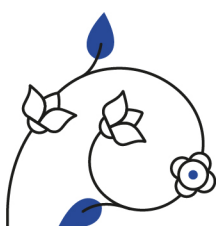
نحوه ارجاع دهی به این مقاله

حقگوئی، منیره، پورجعفر، محمدرضا، و بصیری، سوسن. (۱۴۰۳). بهبود حیات اجتماعی شبانه محورهای تاریخی-فرهنگی از طریق ارتقای تصویر ذهنی شهروندان در شب. نمونه موردی: خیابان انقلاب (میدان انقلاب تا چهارراه ولیعصر). نشریه علمی مطالعات طراحی شهری ایران، ۱(۱)، ۱۶۰-۱۴۱.

* این مقاله برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد منیره حقگوئی، با عنوان «ارزیابی تصویر ذهنی شهروندان از محورهای فعال شهری در شب و روز» به راهنمایی دکتر محمد رضا پورجعفر است که در دانشکده هنر و معماری دانشگاه تربیت مدرس ارائه گردیده است.

* نویسنده مسئول: سوسن بصیری

آدرس پستی نویسنده مسئول: bassiri11@gmail.com

ORIGINAL RESEARCH PAPER

Enhancing Urban Nightlife of Historical-Cultural Axes by Improving Citizens' Image at Night – Case study: Enghelab Street (Engelab Square to Valiasr Intersection)*

Monireh Haghooyi^{1, ID}, Mohammadreza Pourjafar^{2, ID}, Sousan Basiri^{3, **, ID}

1. Master of Urban Design, Department of Urban Planning, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

2. Professor, Department of Urban Planning, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

3. Master of Urban Design, Department of Urban Planning, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

ABSTRACT

This study examines the role of cultural and historical corridors in enhancing urban social life at night, with a focus on Enghelab Street in Tehran. Urban design has historically prioritized daytime activities, often neglecting the unique spatial and psychological needs of nighttime environments. This research explores how mental imagery of urban spaces differs between day and night, highlighting the role of key urban elements such as paths, nodes, edges, landmarks, and districts. Using surveys, interviews, and mental mapping techniques with 150 participants, the study identifies significant contrasts in citizens' perceptions. While landmarks like the University of Tehran and City Theater strongly influence mental images during the day, their impact diminishes at night due to inadequate lighting, reduced social activity, and safety concerns. The findings underscore the critical role of lighting design, vibrant activities, and safety measures in creating engaging and inclusive nighttime spaces. Recommendations include dynamic lighting to enhance visibility and emphasize landmarks, introducing diverse cultural and recreational activities, and improving public safety through visible surveillance and active foot traffic. Additionally, leveraging the cultural and historical identity of Enghelab Street can foster collective memory and create a meaningful nighttime environment. This research offers actionable insights for urban planners and policymakers, demonstrating how cultural corridors can simultaneously preserve their historical significance and adapt to contemporary social needs, setting a benchmark for nighttime urban design in Tehran and beyond.

ARTICLE INFO

Received 20/07/2024
Revised 06/08/2024
Accepted 22/08/2024
Available Online 16/09/2024

Keywords

night life
cultural and historical axis
common memories
city image
legibility

Highlights

- Day-Night Perception Differences: Landmarks like the University of Tehran and City Theater shape strong mental images during the day, but at night, poor lighting, reduced activities, and safety concerns diminish their impact.
- Challenges for Nighttime Use: Limited visibility, lack of vibrant activities, and safety issues hinder social engagement and the formation of clear mental imagery at night.
- Enhancing Nighttime Vitality: Proposed solutions include dynamic lighting, diverse cultural and recreational activities, improved safety measures, and fostering public interaction to revitalize Enghelab Street at night.
- Leveraging Cultural Identity: By emphasizing its historical and cultural significance, Enghelab Street can become an inclusive, dynamic hub for nighttime activity, setting a model for similar urban corridors.

© [2025] by the author(s).

Citation of the article

Haghooyi, M., Pourjafar, M. R., & Basiri, S. (2024). Enhancing nighttime social life of historical-cultural axes through improving citizens' mental image at night. Case study: Enghelab Street (from Enghelab Square to Vali-e-Asr Crossroad). *International Journal of Iranian Urban design studies*, 1(1), 141-160.

*This article is taken from Monireh Haghooyi's master's thesis entitled "Evaluating Citizens' Mental Image of Active Urban Axes During the Day and Night" under the supervision of Dr. Mohammad Reza Pourjafar, which was presented at the Faculty of Art and Architecture, Tarbiat Modares University.

**Author Corresponding:

Email: bassiri11@gmail.com

مقدمه

محورهای فرهنگی و تاریخی شهری با فعالیت‌های درونی آن تعریف می‌شود و همین فعالیت‌ها و روابط مابین انسان‌ها، تصاویر ذهنی و از سوی دیگر خاطره شهری را سبب می‌شود. بدین معنی که هر چقدر یک مکان دارای بستر مناسب بیشتری برای فعالیت‌های مختلف باشد، به ضخامت حافظه جمعی آن جامعه افزوده می‌شود. براساس فعالیت‌هایی که در یک مکان انجام می‌شود، خاطره‌هایی در ذهن استفاده‌کنندگان آن فضا نقش می‌بندد و جزئی از تصویر ذهنی آن‌ها از مکان می‌شود؛ بنابراین برای بهبود حیات شبانه اجتماعی نیاز به وجود فضاهای عمومی غنی در شب حس می‌شود. ارتقای تصاویر ذهنی خوانا و مطلوب از فضاهای شهری در شب می‌تواند به سرزندگی و کیفیت آن فضاها در شب و درنهایت ایجاد حیات شبانه اجتماعی شهر بینجامد.

پرداختن به تصاویر ذهنی ساکنان از آن جهت اهمیت بیشتری می‌یابد که به دنبال آن، کیفیاتی نظیر معنی، هویت و خوانایی مطرح می‌شود. اکثر مدیران و کارشناسان ما در عمل بین ذهنیت و عینیت تفاوتی نمی‌گذارند و به آنچه در ذهن شهروند می‌گذرد اهمیت نمی‌دهند. ایشان در تئوری و عمل، به تصاویری که شهروند ایرانی براساس تجربیات فردی و جمعی خود در طول تاریخ، در ذهن خود از مکان‌های زندگی‌اش پرورانده است، بی‌توجه‌اند.

تصویر ذهنی شهروندان از شهر در شب متفاوت است؛ بنابراین می‌توان با در نظر گرفتن معیارهای شکل‌گیری تصویر ذهنی در شب و با تأکید بر عناصر عمده تأثیرگذار بر آن در طراحی فضای شهری موجب ارتقای تصویر ذهنی شهر در شب و خوانایی و پویایی هرچه بیشتر محور و در نتیجه ارتقای حیات اجتماعی شبانه در آن شد.

محور انقلاب تا چهارراه ولیعصر به علت وجود کاربری‌های کلان آموزشی و فرهنگی از جمله تئاتر شهر، دانشگاه تهران، سینما سپیده و کاربری‌های تفریحی گردشگری و همچنین مراکز پایانه‌ای متعدد که این محور را تبدیل به نوعی شاهراه ارتباطی در سطح شهر کرده است، به عنوان یک محور فعال شهری هم در روز و هم در شب مطرح است؛ همچنین محور انقلاب در طی دهه‌های اخیر توسعه شهری تهران به تدریج عرصه تحولات کالبدی، فضایی و سیاسی تأثیرگذار در سطح ملی و حتی بین‌المللی گردیده است که هویت باارزش آن به خصوص در دوران معاصر می‌تواند تصویری یادمانی و بامعنا از این محور در ذهن شهروندان تداعی کند که متأسفانه در حال حاضر از ضعف طراحی به‌ویژه در شب‌هنگام رنج می‌برد.

در این پژوهش در راستای تحقق‌پذیری و سودمندی طراحی و توجه به دیدگاه و ذهنیات شهروندان، از چهار گروه اصلی کسبه و ساکنان، دانشجویان، گردشگران و عابران به صورت پرسش‌نامه باز (مصاحبه و گفت‌وگو)، پخش پرسش‌نامه کتبی و ترسیم نقشه ذهنی از محور و مهم‌ترین کانون‌های آن انجام شده و نیازها و توقعات فضایی آن‌ها از محور مورد مطالعه استخراج گردیده است. پس از استخراج و بررسی نتایج حاصل از پرسش‌نامه‌ها، عناصر تأثیرگذار در تشکیل تصویر ذهنی در شب با توجه به میزان تأثیرگذاری آن‌ها استخراج شده و درنهایت راهکارها و پیشنهادهایی برای ارتقای تصویر ذهنی و همچنین تزریق حیات اجتماعی شبانه به محور ارائه شده است.

حیات اجتماعی شبانه شهر

«فضا زمانی برای ما دارای هویت خواهد بود که از طرفی بتوانیم آن را موجودی مستقل و عینی تلقی کرده و از طرف دیگر خود نیز به عنوان موجودی عینی در آن فعالیت و رفتار نموده و بالاخره بتوانیم ذهنیات ناشی از ادراک آن را با ذهنیات خود تطبیق دهیم» (پاکزاد، ۱۳۸۹: ۲۶).

یان گل^۱ (۱۹۳۶) فعالیت‌های بیرونی در فضاهای عمومی را در سه گروه طبقه‌بندی کرده است که هریک نیازمند خصوصیات متفاوتی در محیط مصنوع هستند: فعالیت‌های ضروری، فعالیت‌های انتخابی و فعالیت‌های اجتماعی. هرچه فعالیت‌هایی که در یک فضای شهری رخ می‌دهد به سمت فعالیت‌های انتخابی و اجتماعی سوق داده شود، آن فضا از سرزندگی و حیات اجتماعی غنی‌تری برخوردار خواهد بود.

از قرن نوزدهم به بعد و در پی نظم ناشی از انقلاب صنعتی و توسعه بعدی آن یک سازمان‌یافتگی اجتماعی بر گرد زمان کار شکل گرفت و کم‌کم تمام رفتارهای اجتماعی را تحت تأثیر قرار داد که تا امروز ادامه یافته است. در شهرهای امروز بخش اصلی خدمات اوقات فراغت و فعالیت‌های اجتماعی فرهنگی براساس نظم زمانی ترسیم شده بر پایه ساعت کاری انجام

می‌گیرد. این زمان‌بندی رفتاری، اختلال‌های کارکردی اجتماعی زیادی ایجاد کرده است که در زمینه‌هایی چون تحرک شهری (راه‌اندان‌ها) سرگرمی‌ها (انباشت و ازدحام در برخی زمان‌ها، دوره‌ها، آخر هفته‌ها و هزینه‌های ناشی از آن‌ها) و به‌طور کلی در زندگی روزمره (افزایش زمان انتظار در صف‌های مختلف) دیده می‌شود.

در اکثر شهرهای دنیا روز، زمان کار و فعالیت‌های ضروری است و هرچه به سمت عصر و شب پیش می‌رویم، شمار فعالیت‌های اختیاری و اجتماعی افزایش می‌یابد. فعالیت‌های تفریحی همچون رفتن به رستوران‌ها، کافه‌ها، باشگاه‌ها، فعالیت‌های فرهنگی همچون تئاتر و سینما معمولاً در نیمه دوم روز اتفاق می‌افتند.

تشویق شهروندان به فعالیت بیشتر در ساعات شبانه علاوه بر اینکه بر رونق شهر می‌افزاید، از طریق ازدیاد ساعات مناسب برای فعالیت، از تراکم و تراجم فعالیت‌های روزانه نیز می‌کاهد.

ازجمله فواید این فعالیت‌ها می‌توان به نکات زیر اشاره کرد:

- افزایش سرزندگی و نشاط در بسیاری از مردم و افزایش فعالیت در خیابان‌ها؛
- کمک به احیای مکان‌هایی که احتیاج به احیا و بازنده‌سازی دارند و جذاب‌تر و زندگی‌پذیر کردن این مناطق برای ساکنان و بازدیدکنندگان؛
- کمک به رشد اقتصاد شهری و محلی از طریق خلق فرصت‌های تجاری و تولید شغل؛
- کمک به ارتقای کیفیت روابط اجتماعی و توسعه فرهنگی شهر؛
- ایجاد امنیت.

ازطرفی حضور فعالیت‌های شبانه در شهر باعث ارتقای کیفیت روابط اجتماعی و توسعه فرهنگی می‌شود و سهم مؤثری در اقتصاد داخلی شهرها دارد. وجود فعالیت‌های تفریحی، فرهنگی و اجتماعی در ساعات بعد از کار باعث ایجاد سرزندگی و نشاط در بسیاری از مردم می‌شود و همچنین بر میزان فعالیت در خیابان‌ها می‌افزاید.

برای آفرینش حیات اجتماعی شبانه در شهر و ارتقای تصویر ذهنی شهروندان از محور فعال شهری در شب صرفاً روشنایی و قابل رؤیت بودن آن، هرچند شرط لازمی است، کافی نیست. همان‌طور که گفته شد، تصویر ذهنی غنی از محیط نیازمند داشتن ادراک قوی از آن محیط است و هرچه محیط خواناتر و دارای هویت و معنا و خاطره خاصی برای شخص باشد و شخص در آن محیط فعالیت کند و به دخل و تصرف در آن بپردازد، تصویر او از محیط غنی‌تر خواهد شد.

تصویر ذهنی شبانه و عوامل مؤثر بر آن

یکی از مباحث اساسی که در طرح شهری باید مورد توجه قرار گیرد، ذهنیات و دیدگاه‌های شهروندان و گروه‌های مخاطب فضا است. ادراک انسان از محیط و به دنبال آن شکل‌گیری تصویری از محیط متأثر از شکل فضایی و کیفیات قابل ارائه از سوی منظر مورد مشاهده است.

یکی از مفاهیمی که امروزه در دانش طراحی شهری، نقشی محوری یافته است، واژه (Image) و برگردان آن به فارسی یعنی سیما یا تصویر ذهنی است. مفهوم تصویر ذهنی اولین بار توسط کوین لینچ^۱ وارد ادبیات طراحی شهری شد. تصویر ذهنی یا سیمای شهر از نظر راپاپورت «کلیتی است که حتی پس از ترک محیط نیز در خاطر انسان می‌ماند؛ چراکه انسان را در مجموعه اجزا به شمار آورده، آن را با کلیت شهر درگیر می‌نماید. تصویر ذهنی شهر، درواقع کلیت به‌هم‌پیوسته‌ای از نمادها و نشانه‌هاست که به مفاهیم، ارزش‌ها، معانی و چیزهایی شبیه به آن واقعیت می‌بخشد» (راپاپورت، ۱۹۷۷: ۸).

سیما یا تصویر ذهنی ایجادشده، تصور شهروند از محیط بوده و به همین دلیل با واقعیت موجود انطباق کامل ندارد. شهروند براساس این تصویر ذهنی رفتار می‌کند و نه براساس واقعیت‌های موجود.

«به گفته لینچ منظور از تصویر ذهنی یا سیما کلیه برداشت‌ها، دانسته‌ها، باورها، حدس‌ها و انتظاراتی است که فرد از محیط پیرامون خود داشته، ارزش، کیفیات، عملکرد و اولویت‌های متفاوت را در ذهن وی ایجاد می‌نماید. این ذهنیات تابعی است از کلیه اطلاعاتی که فرد تا آن برهه از زمان دریافت کرده و در ذهن خود انباشته است» (پاکزاد، ۱۳۸۵: ۱۶).

تصویر ذهنی طی دو فرایند «احساس» و «ادراک» شکل می‌گیرد. در مرحله نخست شخص توسط حواس خود اطلاعاتی از محیط را در ذهن ثبت می‌کند. هرچه توانایی‌های حسی (بینایی، شنوایی، بویایی، لامسه) انسان بیشتر باشد، اطلاعات به‌صورت واضح‌تری به مغز مخابره می‌شود. در مرحله بعدی که ادراک نام دارد، ذهن شروع به تجزیه و تحلیل داده‌ها می‌کند و آن را با

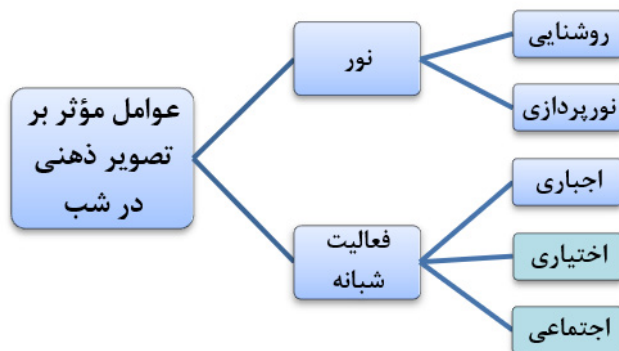
اطلاعات گذشته خود می‌سازد.

جدول ۱- عوامل سازمان‌دهنده تصویر ذهنی از دیدگاه نظریه پردازان رویکرد ادراکی- زمینه‌گرا- مأخذ: نگارندگان

نظریه پردازان رویکرد ادراکی- زمینه‌گرا					
لینچ	اپل یارد	نوربرگ شولتز	دیوید استیا	کولج	رلف
راه، گره، لبه، نشانه، حوزه	عناصر متوالی (راه، گره) عناصر فضایی (نشانه، محله، لبه)	مکان، راه، قلمرو	نقاط، حریم‌ها راه‌ها، موانع	مکان‌ها، ارتباطات مناطق	معنا، فعالیت فرم

بدیهی است که عوامل تأثیرگذار بر ادراک از محیط فقط عوامل کالبدی نیست. مکان‌هایی وجود دارند که صرفاً به‌علت فعالیت اجتماعی خاصی که در آن‌ها شکل می‌گیرد یا خاطره جمعی که از آن مکان‌ها در ذهن شهروندان نقش بسته و نه به‌علت کالبدشان دارای هویت خاص و در نتیجه تصویر ذهنی قوی و غنی‌ای هستند؛ بنابراین کالبد، اجتماع و ذهن به‌طور قطعی بر ایجاد تصویر ذهنی از فضا تأثیرگذارند و باید برای سنجش تصویر ذهنی، مکان را از سه بُعد کالبدی، عملکرد- اجتماعی و ذهنی- معنایی تحلیل کرد.

در ارزیابی تصویر ذهنی در شب و روز می‌توان چنین نتیجه گرفت که در شب به‌علت ضعف بینایی که در واقع ناشی از کمبود یا فقدان نور است، مرحله نخست تشکیل تصویر ذهنی که همان «احساس» است، دچار خدشه می‌شود و تصویر واضحی در این مرحله از محیط در ذهن بیننده شکل نخواهد گرفت؛ بنابراین می‌توان با نورپردازی مناسب عناصر تشکیل‌دهنده تصویر ذهنی (راه، گره، لبه، نشانه، حوزه) این ضعف را تا حدودی برطرف کرد و حتی با نورپردازی مناسب می‌توان تأثیر هریک از این عناصر را در شکل‌گیری تصویر دوچندان نمود.

نمودار ۱- معیارهای ارزیابی تصویر ذهنی در شب- مأخذ: نگارندگان

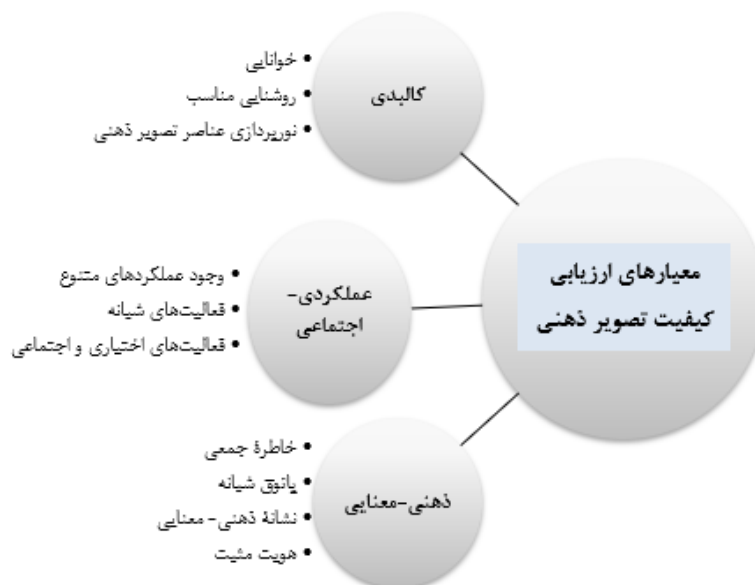
بنابراین دو عامل نور و فعالیت شبانه به‌عنوان اصلی‌ترین عوامل تمایز تصویر ذهنی در روز و شب مطرح می‌شود. در نتیجه با نورپردازی مناسب عناصر عمده تصویر ذهنی شبانه و ایجاد زمینه برای حضور مردم در شب از طریق فعالیت‌های شبانه و همچنین بررسی پتانسیل‌های موجود در محور می‌توان موجب ارتقای تصویر ذهنی و تداوم حیات اجتماعی شبانه و به‌سبب آن موجب خلق معنا و هویت برای محور شد.

معیارهای ارزیابی تصویر ذهنی در شب و روز

با توجه به آنچه تاکنون مورد بررسی قرار گرفت، می‌توان چنین نتیجه گرفت که معیارهای ارزیابی تصویر ذهنی در شب در محورهای فرهنگی- تاریخی همچون انقلاب، وجود هریک از عناصر تشکیل‌دهنده تصویر ذهنی به‌لحاظ کالبدی، عملکردی- اجتماعی و ذهنی- معنایی و همچنین امکان رؤیت آن‌ها در شب (روشنایی یا نورپردازی مناسب) و فعال بودن فضای شهری در

شب است (نمودار ۲).

نمودار ۲- معیارهای ارزیابی تصویر ذهنی در شب- مأخذ: نگارندگان

نمونه موردی

خیابان انقلاب در سیمای کلان شهر تهران یکی از مهم ترین محورهای شهری است. با توجه به مرکزیت جغرافیایی در سطح شهر تهران و اینکه مهم ترین محور شرقی غربی شهر است و با محورهای اصلی شمالی جنوبی تهران تقاطع دارد. از طرفی این محور در مقاطع تاریخی مختلف، شاهد وقایع مهم و تأثیرگذار به خصوص در تاریخ معاصر بوده است. مکان های خاطره انگیزی همچون سردر دانشگاه تهران، خیابان ۱۶ آذر، تئاتر شهر، پژوهشکده فرهنگ و ادب و سایر مکان های تاریخی واقع در این محور گواه این واقعیت اند. خیابان انقلاب به لحاظ فرهنگی نیز به علت وجود کاربری هایی نظیر دانشگاه تهران به عنوان مهم ترین قطب علمی شهر (حتی کشور) و تئاتر شهر به عنوان مهم ترین قطب فرهنگی، از پتانسیل های فراوانی برای تبدیل شدن به محور فعال فرهنگی- تاریخی شهری هم در روز و هم در شب برخوردار است. متأسفانه این محور ارزشمند در شب به مکانی ناامن و تاریک و مرده تبدیل شده و هویت خود را از دست داده است. همچنین این محور از لحاظ خوانایی فاقد ادراک مکانی و محیطی در مقیاس کلان شهر است که لازم است با توجه به این ارزش، به منظور ارتقای ادراک مکانی و محیطی و تقویت حیات اجتماعی شبانه، تدابیری در نظر گرفته شود.

اولین گام های شکل گیری این منطقه در فاصله سال های ۱۳۱۰ تا ۱۳۲۰ و با تخریب باروهای ناصری در مسیر خندق شمالی تهران و با احداث خیابان انقلاب به طول ۵ کیلومتر برداشته شد. توسعه این منطقه از همان زمان با استقرار و مکان گزینی بسیاری از عناصر حکومتی، آموزشی و فرهنگی، به نوعی پذیرای اقشار تصمیم ساز سیاسی و اجتماعی بوده و در نتیجه منشأ تأثیرات اساسی در تحولات بعدی و ساختار شهر تهران بوده است (مهندسین مشاور نقش جهان پارس، ۱۳۸۶: ۱۲).

پیش از این نیز گفته شد که شهروندان در نقشه هایی که در ذهن از محل سکونت خود ترسیم می کنند، عناصر موجود در محیط خود را به پنج صورت گره، لبه، نشانه، راه، ناحیه تفکیک می کنند که ما از آن ها با عنوان عناصر تصویر ذهنی یاد کردیم. هریک از این عناصر به لحاظ کالبدی، عملکردی و ذهنی می توانند تصویر ما از شهر را خواناتر و واضح تر کنند یا با تداعی معنا و خاطره ای خاص باعث غنای تصویر ذهنی ما از مکان مورد نظر شوند.

در این پژوهش عوامل پنج گانه تأثیرگذار بر تصویر ذهنی از دیدگاه لینچ در محدوده مورد مطالعه، بررسی شده و نقش هریک در سه زمینه کالبدی، عملکردی و ذهنی معنایی در ایجاد تصویر ذهنی شهروندان و استفاده کنندگان این فضاها مورد بررسی قرار گرفته است. نخست با تحلیل پرسش نامه ها مشخص خواهد شد که کدام یک از شاخص های کالبدی، عملکردی و ذهنی معنایی و به چه میزان در شکل گیری تصویر ذهنی مؤثرترند و تفاوت میزان این تأثیرگذاری در شب و روز کدام است. در نهایت به ارزیابی میزان تأثیر هریک از این عوامل پنج گانه بر ارتقای تصویر ذهنی در شب پرداخته خواهد شد.

برای این منظور از ۱۵۰ نفر که ترکیبی از ساکنان، شاغلان، عابران و خریداران و ۵۰ نفر متخصصان شهرسازی و معماری در سنین و جنسیت‌های مختلف بوده‌اند، خواسته شده است که پرسش‌نامه‌هایی را در رابطه با تصویر ذهنی‌شان از محدوده مورد نظر پر کنند و به ترسیم نقشه یا کروکی محور انقلاب تا چهارراه ولیعصر بپردازند. پاسخ‌های حاصل از پرسش‌نامه‌ها در جدول ۲ مشخص شده است که در ادامه به تحلیل آن‌ها پرداخته خواهد شد. جدول ۲ پاسخ‌های استخراج‌شده از پرسش‌نامه را به تفکیک شب و روز و با بیان علت تفاوت در موردهای خاص بررسی کرده است.

جدول ۲- پاسخ‌های استخراج‌شده از پرسش‌نامه به تفکیک شب و روز- مأخذ: نگارندگان

عوامل بررسی شده	زمان	نتایج	ملاحظات
شاخص‌ترین مکان	روز	دانشگاه تهران	
	شب	تئاتر شهر	
شاخص‌ترین عملکرد	روز	تجاری- ارتباطی	
	شب	تفریحی- فرهنگی	
استفاده از فضا	روز	+	کار و ضرورت
	شب		
تمایل استفاده از فضا	روز	+	امنیت
	شب		
فعالیت	روز	+	اجباری و ضروری
	شب		اجباری و اختیاری
شاخص‌های مؤثر بر ادراک	روز	نشانه عملکردی- اجتماعی	
	شب	نشانه عملکردی و ذهنی- معنایی	
امنیت	روز	+	حضور پلیس و مردم و روشنایی
	شب		خلوت و تاریک
امن‌ترین مکان	روز	کل محور به‌خصوص میدان انقلاب	
	شب	میدان انقلاب و چهارراه ولیعصر	روشنایی مناسب و حضور مردم
خوانایی	روز	+	راه
	شب		نشانه
مؤثرترین عنصر در خوانایی	روز	راه، نشانه عملکردی	علت رجوع
	شب	نشانه کالبدی	کنتراست
دلپذیری سیمای محور	روز		
	شب	+	ازدحام و شلوغی کمتر
هویت مکان	روز	شلوغ، آلوده، ترافیک، ازدحام	
	شب	خلوت، تاریک، ناامن، ساکت	

خاطره		انقلاب، راهپیمایی و اعتراضات، جشنواره فیلم و تئاتر، حادثه ۱۸ تیر، قرارهای ملاقات شخصی، روز دانشجو
مکان‌های مراجعه	روز	کتابفروشی‌ها، دانشگاه
	شب	میدان انقلاب، تئاتر شهر، سینما، کافه
شاخص‌ترین مکان‌های قرار ملاقات	روز	میدان انقلاب
	شب	چهارراه ولیعصر

در نمودار ۴-۱- میزان تأثیر هریک از عناصر تصویر ذهنی به‌لحاظ کالبدی، عملکردی- اجتماعی و ذهنی- معنایی نشان داده شده است.

شاخص‌های عملکردی تصویر ذهنی (گره، لبه، نشانه، حوزه و راه) شاخص‌هایی هستند که به‌علت کاربری خاصی که دارند و طبق میزان نیاز شهروندان، در ذهن آن‌ها اولویت‌بندی شده‌اند و در ایجاد تصویر ذهنی به میزان چشمگیری ایفای نقش می‌کنند.

شاخص‌های کالبدی تصویر ذهنی (گره، لبه، نشانه، حوزه و راه) به‌لحاظ فرم و ویژگی‌های منحصربه‌فرد فیزیکی و زیبایی‌شناسی، توجه شهروندان را به خود جلب می‌کنند و نسبت به میزان دقت ناظر و قوت فرمی شاخص‌ها تأثیر متفاوتی بر تصویر ذهنی شهروندان می‌گذارند.

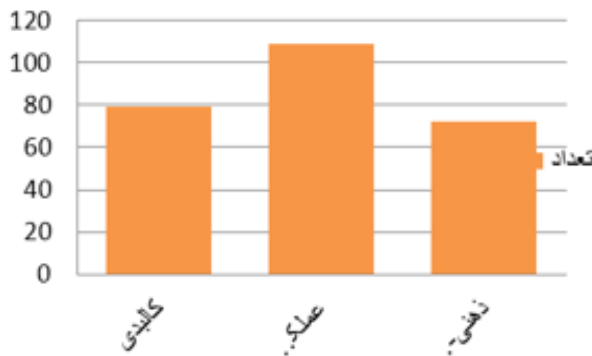
شاخص‌های ذهنی- معنایی، نه به‌لحاظ شکل فیزیکی منحصربه‌فرد و نه به‌لحاظ عملکرد خاص آن‌ها تعریف می‌شوند. کالبد و عملکرد هم‌راستا با معنای (رویداد و خاطرات جمعی) مکان می‌تواند میزان تأثیر این شاخص‌ها را در تصویر ذهنی افزایش دهد؛ اما درواقع می‌توان گفت که شاخص‌های ذهنی- معنایی شاخص‌هایی عمیق‌تر و شخصی‌تر هستند و ریشه در خاطرات و رویدادها و تصاویر گذشته دارند.

همان‌طور که در نمودار دیده می‌شود، اکثر استفاده‌کنندگان محور مورد نظر، آن را محوری تجاری دانسته و لبه کتابفروشی‌ها و دانشگاه تهران به‌لحاظ عملکرد خاص آن را خصوصیت بارز این محور می‌دانند و برای انجام فعالیت‌های ضروری به آن مراجعه می‌کنند؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت شاخص‌های عملکردی بیشترین تأثیر را در تصویر ذهنی شهروندان می‌گذارند و شهروندان راحت‌تر آن‌ها را به خاطر می‌آورند. از میان پنج عنصر تصویر ذهنی نیز پرسش‌شوندگان به راه، گره، لبه، نشانه، و حوزه عملکردی بیش از سایر عناصر اشاره کرده‌اند. برای مثال لبه کتابفروشی‌ها یا دانشگاه تهران از لحاظ عملکرد، حوزه دانشگاهی، ترمینال‌های اتوبوس‌های درون‌شهری و غیره بیش از سردر دانشگاه تهران یا تئاتر شهر به‌لحاظ کالبد خاص آن یا ۱۶ آذر و میدان انقلاب به‌لحاظ رویدادهای تاریخی آن، در ذهن شهروندان ماندگار شده است.

۱۱۳ نفر از ۱۵۰ نفر پرسش‌شونده در محور انقلاب تا چهارراه ولیعصر فقط در روز از این محور استفاده می‌کنند و نزدیک به ۸۵ درصد آن‌ها برای خرید کتاب و فعالیت‌های اجباری- ضروری به این محور مراجعه می‌کنند. این افراد عملکرد شاخص محور انقلاب در روز را عملکردی تجاری به‌لحاظ لبه کتابفروشی‌ها دانسته‌اند و شاخص‌ترین مکان‌ها از نظر آن‌ها در این محور لبه کتابفروشی‌ها و دانشگاه تهران به‌لحاظ اهمیت کاربری خاص آن بوده است.

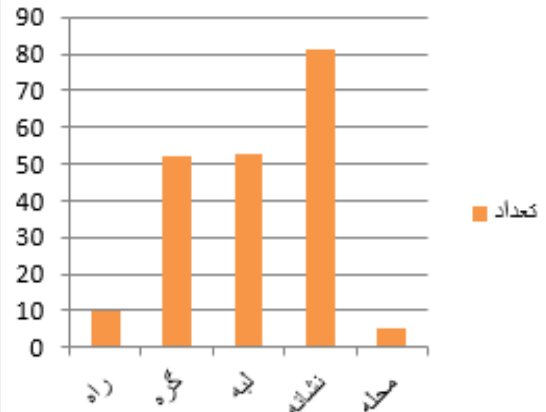
همان‌طور که در نمودارهای ۴، ۵ و ۶ می‌بینیم، نشانه در هر سه بُعد کالبدی، عملکردی و معنایی بیش از سایر عناصر تصویر ذهنی در ذهن شهروندان نقش بسته است و وقتی آن را در سه بُعد کالبدی، عملکردی و معنایی مقایسه کنیم، می‌توانیم این نتیجه را بگیریم که یک نشانه عملکردی- اجتماعی بیش از سایر عناصر در تصویر ذهنی شهروندان در این محور تأثیرگذار است. نتایج به‌دست‌آمده در شب نیز به همین صورت بوده است؛ با این تفاوت که با نورپردازی و شاخص کردن بناهای بااهمیت همچون تئاتر شهر یا سردر دانشگاه نشانه کالبدی نیز از اهمیتی تقریباً مساوی با نشانه عملکردی برخوردار شده و به همان میزان در تصویر ذهنی شهروندان مؤثر بوده است.

میزان تأثیر
شاخص های کالبدی- عملکردی- معنایی

نمودار ۴- میزان تأثیر هریک از شاخص های کالبدی مؤثر بر تصویر ذهنی، مأخذ: نگارندگان

میزان تأثیر هریک از شاخص های کالبدی
مؤثر بر تصویر ذهنی

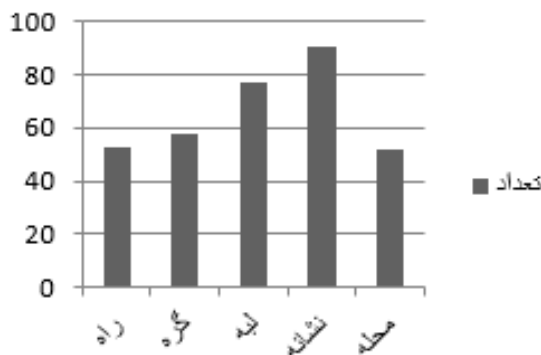

نمودار ۳- میزان تأثیر شاخص های کالبدی- عملکردی- معنایی بر تصویر ذهنی، مأخذ: نگارندگان

تعداد ۶۲ نفر از پرسش‌شوندگان دانشگاه تهران، تأثیر شهر و پاتوق‌هایی همچون آش نیکو صفت و کافه فرانسه را نماد و سمبل محور انقلاب و یادآور خاطرات و اتفاقات خاص گذشته دانسته‌اند و از آن‌ها به‌عنوان شاخص‌ترین مکان‌های محور یاد کرده‌اند.

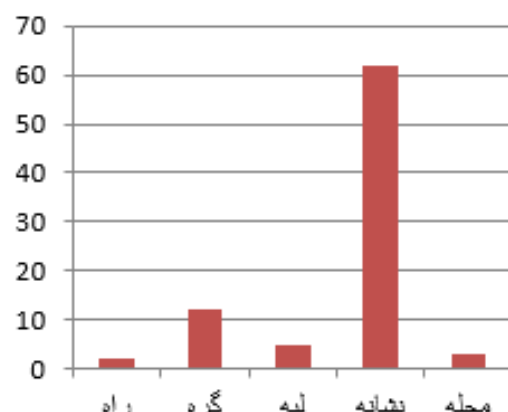
می‌توان نتیجه گرفت که در بُعد ذهنی- معنایی نیز یک نشانه که سمبل حوادث و اتفاقات خاص است، می‌تواند تأثیرگذارترین عنصر در تشکیل و ارتقای تصویر ذهنی شهروندان باشد. عملکرد شاخص این محور از دیدگاه این عده، محوری برای تجمعات انسانی و هسته اولیه جریان‌های سیاسی بوده است. پرسش‌شوندگان به حوزه دانشگاه تهران به‌عنوان حوزه حساس سیاسی و مسیرهای راهپیمایی، محل گردهمایی‌ها و حتی مکان دست‌فروش‌ها به‌عنوان گره اشاره کرده‌اند (نمودار ۶).

میزان تأثیر هریک از شاخص های
عملکردی- اجتماعی مؤثر بر تصویر
ذهنی

نمودار ۶- میزان تأثیر هریک از شاخص های ذهنی- معنایی مؤثر بر تصویر ذهنی- مأخذ: نگارندگان

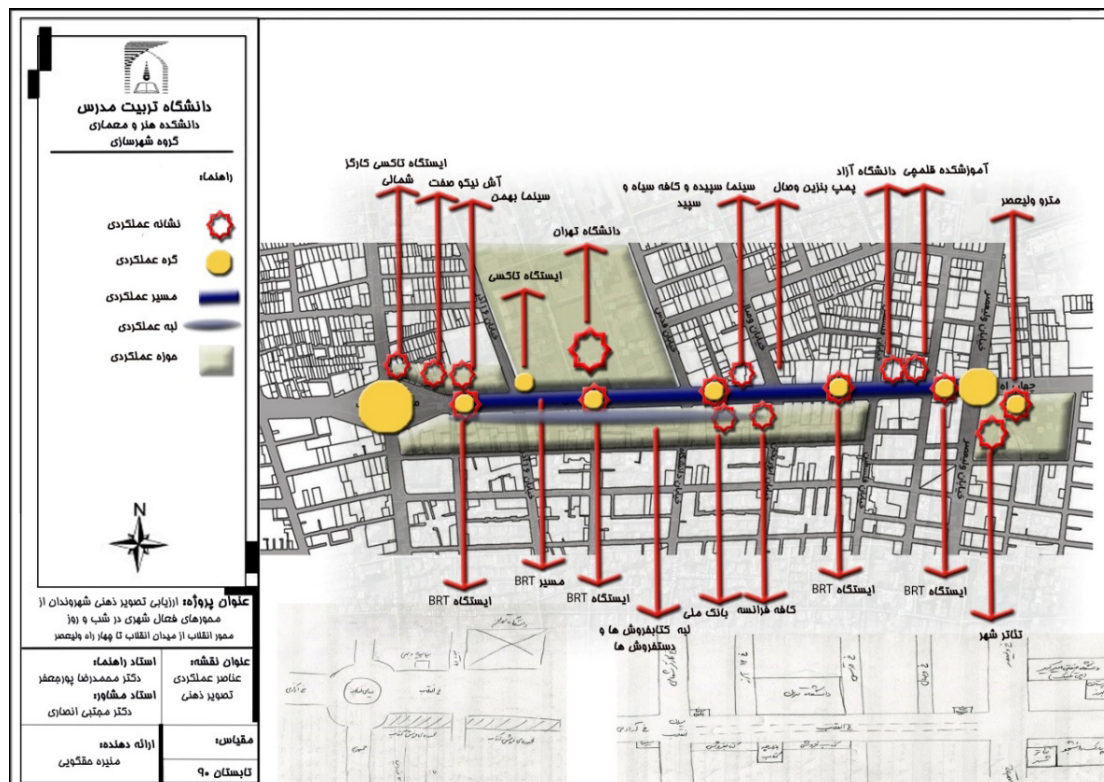
میزان تأثیر هریک از شاخص های ذهنی-
معنایی مؤثر بر تصویر ذهنی

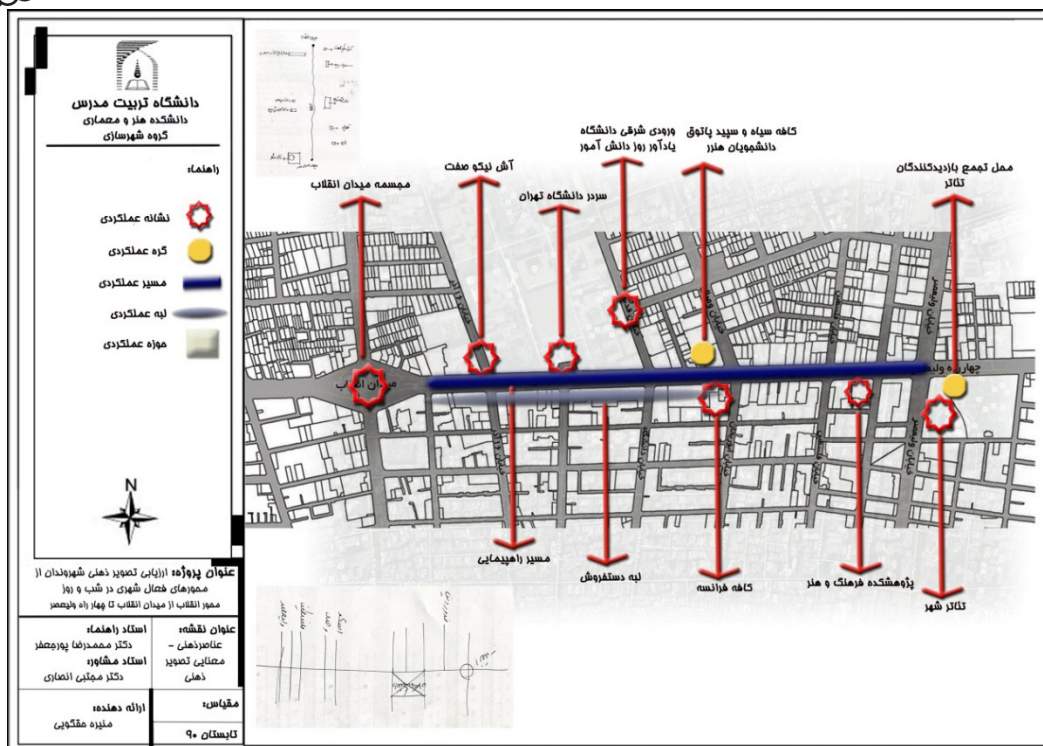
نمودار ۵- میزان تأثیر هریک از شاخص های عملکردی- اجتماعی مؤثر بر تصویر ذهنی- مأخذ: نگارندگان

نقشه ۱- عناصر کالبدی تصویر ذهنی محور انقلاب (میدان انقلاب تا چهارراه ولیعصر- مأخذ: نگارندگان)

نقشه ۲- عناصر عملکردی- اجتماعی تصویر ذهنی در محور انقلاب تا چهارراه ولیعصر- مأخذ: نگارندگان

نقشه ۳- عناصر ذهنی- معنایی تصویر ذهنی در محور انقلاب تا چهارراه ولیعصر- مأخذ: نگارندگان

از سوی دیگر، وقتی تمایل شهروندان را در استفاده از محور در شب و روز ارزیابی کردیم، نبود امنیت از بزرگ‌ترین علل تمایل نداشتن افراد به استفاده از این محور بود که یا به‌علت تاریکی و روشنایی نامناسب محور ایجاد می‌شود یا ناشی از خلوتی بیش از حد و عدم حضور افراد در این ساعات شب است.

برای بررسی میزان امنیت محور از سه شاخص کالبدی، کارکردی- عملکردی و اجتماعی در این تحقیق استفاده شده است و معیارهایی در هر زمینه کالبدی، کارکردی- عملکردی و اجتماعی برای سنجش امنیت در محور در جدول ۳ تعیین شده است.

جدول ۳- شاخص‌های تأثیرگذار بر امنیت- مأخذ: نگارندگان

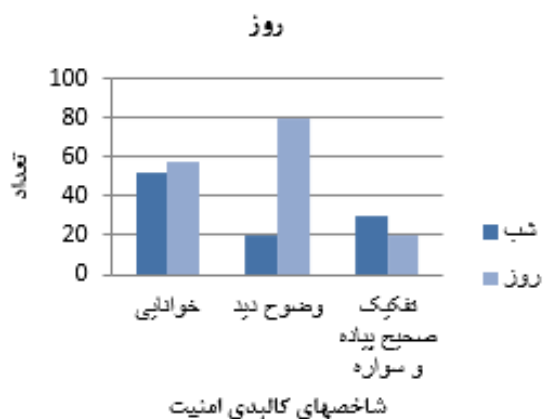
	شاخص‌ها	معیارهای ارزیابی
	کالبدی	خوانایی، وضوح دید، تفکیک صحیح پیاده و سواره
	عملکردی	اختلاط کاربری، کاربری‌های متنوع و چندکارکردی کردن فضاها
	اجتماعی	در معرض دید بودن فضا، حضور افراد

برای هریک از این شاخص‌ها پرسشی متناظر با آن‌ها تعیین شد و نتایج زیر از پرسش‌نامه‌ها استخراج شد. ابتدا به بررسی خوانایی محور پرداخته شده است و ۱۰۹ نفر از پرسش‌شوندگان این محور را خوانا دانسته‌اند که از آن میان ۵۲ نفر آن را خوانا در شب و ۵۷ نفر آن را خوانا در روز ذکر کرده‌اند و به راحتی می‌توانند مسیرها و کاربری‌های مورد نظر خود را جهت‌یابی کنند. همچنین نتایج حاصل از پرسش‌نامه‌ها نشان می‌دهند که از میان عناصر خوانایی (راه، لبه، گره، نشانه و محله) راه و نشانه بیشترین میزان تأثیر در خوانایی را داشته و در شب، نشانه تنها عامل مهم و تأثیرگذار در خوانایی بوده است (نمودار ۷).

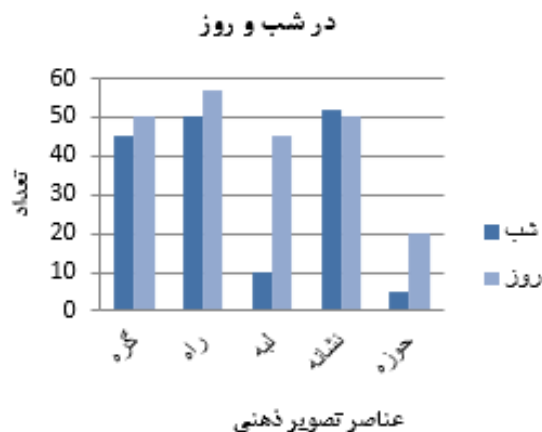
همین‌طور با مقایسه شاخص‌های کالبدی، عملکردی و اجتماعی امنیت در شب و روز می‌توان به این نتیجه رسید که در شب به‌علت عدم وضوح دید (که آن‌هم به‌علت نبود روشنائی مناسب است)، حضور نداشتن مردم و در معرض بودن فضاها و همین‌طور به‌علت تک‌کاری بودن محور (در شب فقط رستوران‌ها و سینماها باز است)، امنیت به‌طور کلی در مقایسه با روز کمتر است. از میان این سه شاخص نیز در مقایسه با یکدیگر، امنیت اجتماعی پایین‌ترین درجه را در شب داراست (نمودارهای ۷، ۸، ۹، ۱۰).

مقایسه شاخص‌های کالبدی امنیت در شب و

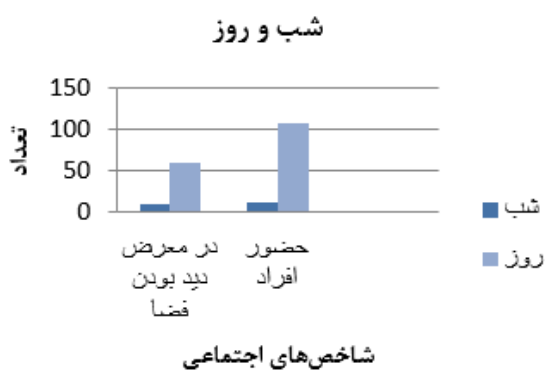
نمودار ۸- مقایسه میزان خوانایی عناصر تصویر ذهنی در شب و روز- مأخذ: نگارندگان

مقایسه میزان خوانایی عناصر تصویر ذهنی

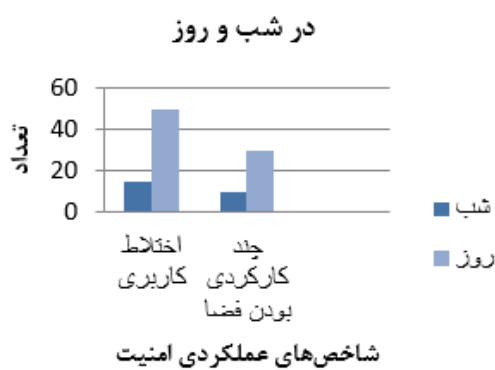
نمودار ۷- مقایسه شاخص‌های کالبدی امنیت در شب و روز- مأخذ: نگارندگان

مقایسه شاخص‌های اجتماعی امنیت در

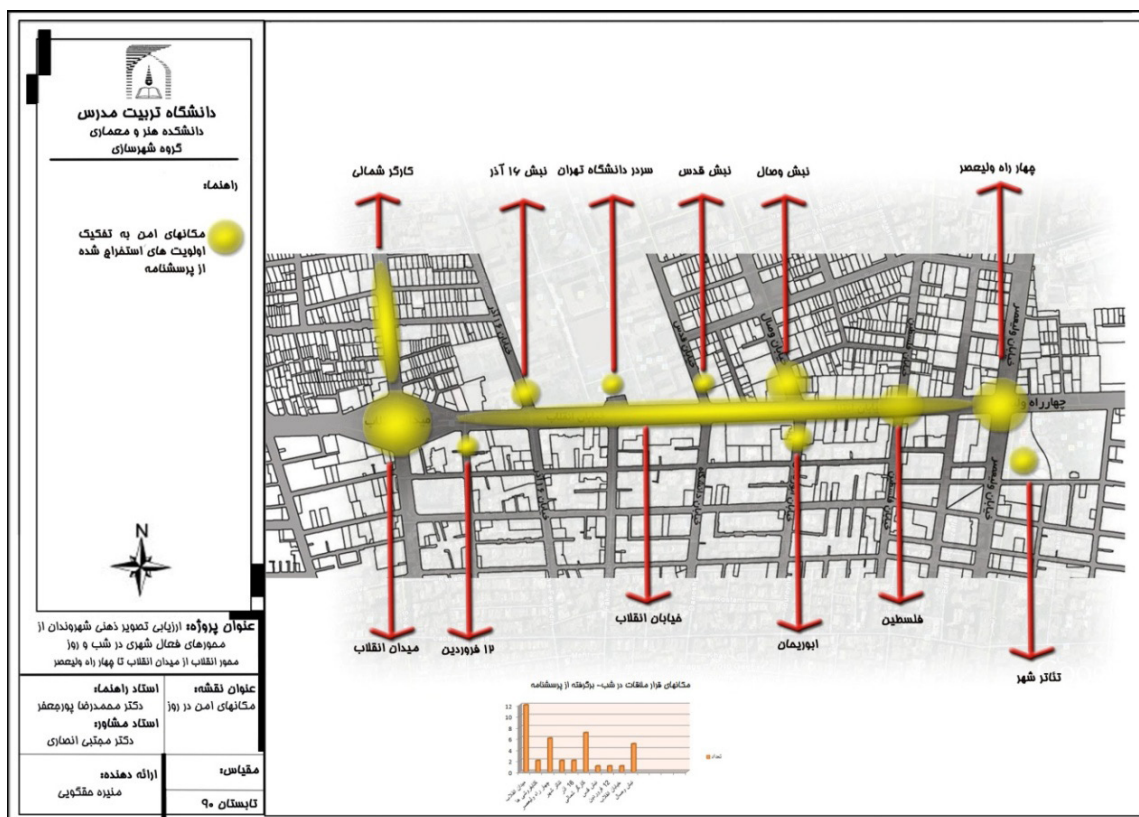
نمودار ۱۰- مقایسه شاخص‌های اجتماعی امنیت در شب و روز- مأخذ: نگارندگان

مقایسه شاخص‌های عملکردی امنیت

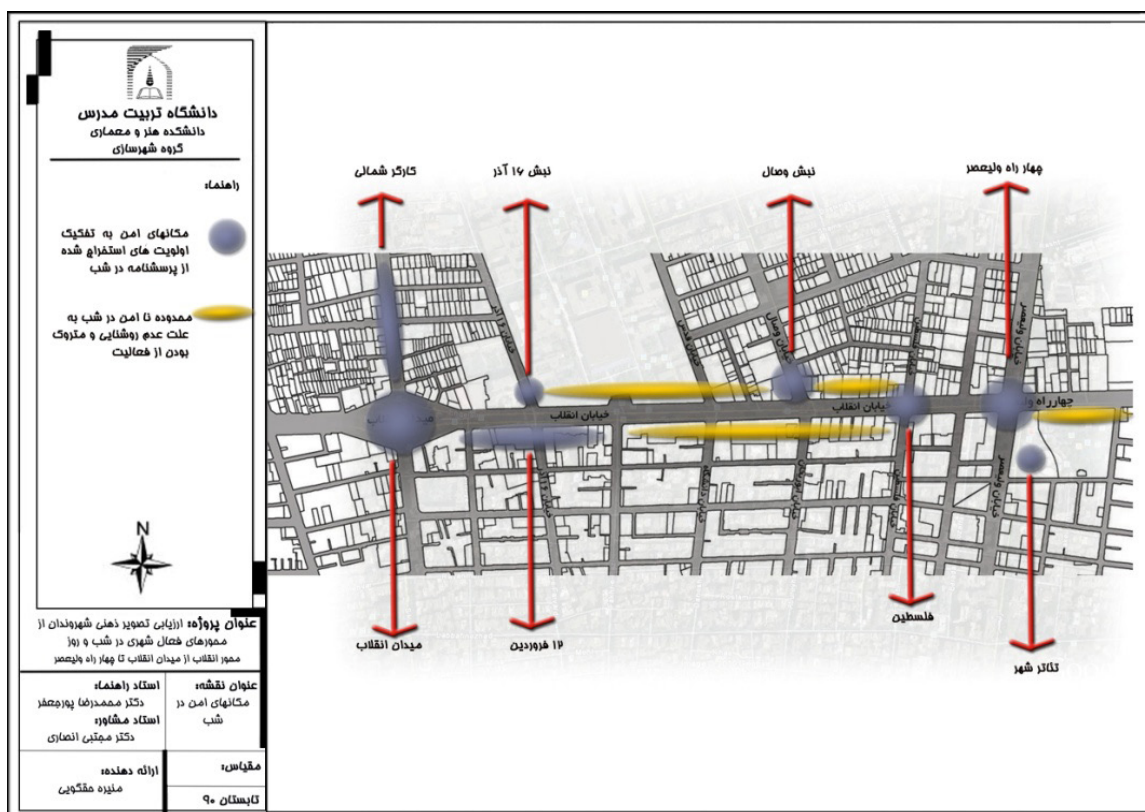

نمودار ۹- مقایسه شاخص‌های عملکردی امنیت در شب و روز- مأخذ: نگارندگان

نقشه‌های ۴ و ۵ نشان‌دهنده نقاط امن و فاقد امنیت به ترتیب اولویت در شب و روز است که از نتایج استخراج شده از پرسش‌نامه‌ها حاصل شده است. همان‌طور که در نقشه‌ها مشخص است، اغلب مکان‌های شاخص و مسیرهای موجود در محور در روز دارای امنیت هستند، اما در شب تنها گره‌ها و تقاطع‌های روشن و لبه‌های دارای کاربری‌های شبانه دارند؛ بنابراین ایجاد امنیت به‌عنوان فاکتور کلیدی در ترغیب افراد برای استفاده از فضا در شب باید در طراحی محورهای شبانه در نظر گرفته شود.

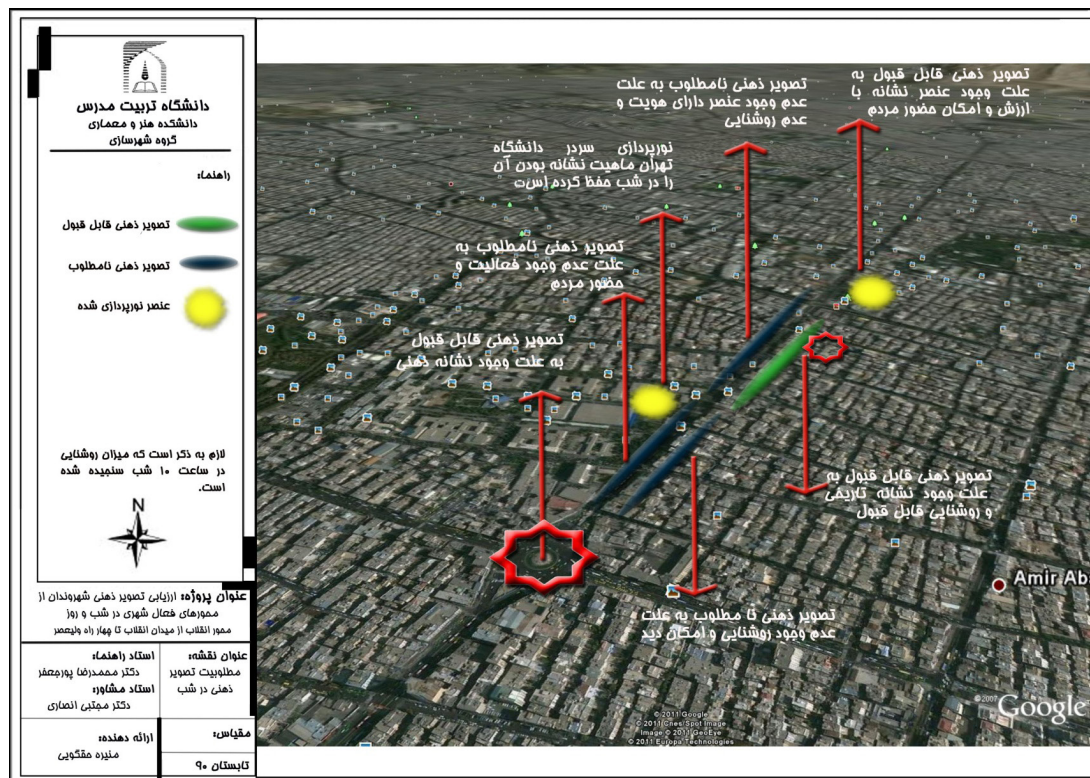
نقشه ۴- مکان‌های امن در روز- مأخذ: نگارندگان با استفاده از نتایج استخراج‌شده از پرسش‌نامه

نقشه ۵- مکان‌های امن در شب- مأخذ: نگارندگان با استفاده از نتایج استخراج‌شده از پرسش‌نامه

در نهایت با در نظر گرفتن معیارهای ارزیابی کیفیت تصویر ذهنی در شب (ارائه شده در نمودار ۲) و نتایج حاصل از پرسشنامه‌ها می‌توان تصویر ذهنی شهروندان از محور فرهنگی- تاریخی انقلاب را به صورت زیر ارزیابی کرد.

نقشه ۶- ارزیابی کیفیت تصویر ذهنی در محور انقلاب در شب- مأخذ: نگارندگان

نتیجه گیری

با در نظر گرفتن نتایج حاصل از بررسی‌های میدانی و پرسشنامه‌ها می‌توان نتیجه گرفت که بدون شک مؤلفه‌های حیات اجتماعی شبانه محوره‌های تاریخی- فرهنگی به تصویر ذهنی شهروندان از آن محورها در شب وابسته است. به علت ضعف خوانایی و خدشه در رؤیت‌پذیری فضاها و المان‌های شهری (به علت ضعف نورپردازی) و عدم تعاملات اجتماعی (به علت ضعف فعالیت شبانه) در محوره‌های تاریخی- فرهنگی شهری در شب، تصویر ذهنی ناخوانا تر و در نتیجه حیات اجتماعی شبانه شهر منفعل تر است. بدین ترتیب مؤلفه‌های تأثیرگذار در ارتقای تصویر ذهنی شهروندان از محوره‌های تاریخی- فرهنگی شهری در شب که به طور مستقیم بر میزان حیات اجتماعی شهر مؤثر است، عبارت‌اند از:

جدول ۴- معیارهای ارتقای تصویر ذهنی مؤثر بر حیات اجتماعی- مأخذ: نگارندگان

امنیت	فعالیت	سرزندگی	هویت
اقدامات امنیتی - خیابان‌های روشن تر - روشنایی یکنواخت فضاها - حضور پلیس - دوربین‌های مدار بسته تشویق حضور مردم - نظارت اجتماعی - در معرض دید قرار گرفتن - خوانایی	تشویق فعالیت‌های شبانه - اجازه و تشویق فعالیت زمانی بیشتر - تنوع فعالیت‌ها و خلاقیت - رستوران‌ها و کافه‌های خیابانی - مراکز خرید شبانه - پیش‌بینی فضاها مکتب و تجمع - بهبود حمل‌ونقل شبانه	نورپردازی - به کارگیری تکنیک‌های جذاب نورپردازی ایجاد فعالیت‌های متنوع خیابان‌های سیاحتی و پیاده	تأکید بر عناصر شاخص و باارزش - نورپردازی منحصر به فرد عناصر باارزش خاطره‌انگیزی - تأکید بر پاتوق‌ها - تقویت نشانه‌های ذهنی جمعی - امکان ایجاد تعاملات اجتماعی - تقویت هویت تاریخی، فرهنگی

بیانیه‌ها

تعارض منافع

نویسندگان اعلام می‌کنند هیچ‌گونه تعارض منافع در این پژوهش وجود ندارد.

مشارکت مالی

این پژوهش از هیچ منبع مالی اعطایی سازمان‌های دولتی یا خصوصی برای پیشبرد تحقیق استفاده نکرده است.

رضایت آگاهانه

تمام شرکت‌کنندگان در این پژوهش رضایت آگاهانه خود را به صورت کتبی اعلام کرده‌اند

مشارکت نویسندگان

ایده‌پردازی و طراحی مطالعه: منیره حقگوئی، دکتر محمدرضا پورجعفر؛ گردآوری و مدیریت داده‌ها: منیره حقگوئی، سوسن بصیری؛ تحلیل و تفسیر داده‌ها: منیره حقگوئی، دکتر محمدرضا پورجعفر؛ تصویرسازی: منیره حقگوئی؛ نگارش پیش‌نویس اولیه: منیره حقگوئی؛ بازبینی و اصلاح مقاله: منیره حقگوئی، دکتر محمدرضا پورجعفر، سوسن بصیری؛ مدیریت پروژه تحقیقاتی: منیره حقگوئی، دکتر محمدرضا پورجعفر؛ اعتبار سنجی و تأیید نهایی: منیره حقگوئی، دکتر محمدرضا پورجعفر، سوسن بصیری.

تشکر و قدردانی

موردی توسط نویسندگان گزارش نشده است.

پی‌نوشت

1. Jan Gehl
2. Kevin Lynch

منابع

۱. بل، سایمون. (۱۳۸۶). «منظر الگو، ادراک و فرایند»، ترجمه: امین‌زاده، بهناز، تهران، چاپ دوم، انتشارات دانشگاه تهران.
۲. بهزادفر، مصطفی. (۱۳۸۷). هویت شهر (تهران نگاهی به هویت شهر)، تهران: مؤسسه نشر شهر، چاپ دوم.
۳. پاکزاد، جهان‌شاه. (۱۳۸۶). «سیر اندیشه‌ها در شهرسازی (۲) از کمیت تا کیفیت»، شرکت عمران شهرهای جدید.
۴. پاکزاد، جهان‌شاه. (۱۳۸۹). «سیمای شهر و آنچه کوبین لینچ از آن می‌فهمید»، صص ۱۶۹-۱۴۹، «مقالاتی در باب معماری طراحی شهری»، چاپ دوم، تهران، انتشارات آرمان شهر.
۵. حبیبی، رعنا سادات. (۱۳۸۷). «تصویرهای ذهنی و مفهوم مکان»، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۳۵، صص ۵۰-۳۹.
۶. حقگوئی، منیره، «رزیابی تصویر ذهنی شهروندان از محوره‌های فعال شهری در شب و روز»، پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد طراحی شهری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ۱۳۹۰.
۷. رلف، ادوارد. (۱۳۸۹). «مکان و بی‌مکانی»، ترجمه: محمدی، محمدرضا، تهران، انتشارات آرمان شهر.
۸. سید مجیدی، شبنم. (۱۳۹۲). نقش خاطره بر خیابان‌های شهر، مصاحبه با کامران ذکاوت، تهران: روزنامه اطلاعات.
۹. قربانی‌نیا، آرزو. (۱۳۸۹). «بررسی الگوهای برنامه‌ریزی کارکردهای اجتماعی شبانه در فضاهای عمومی شهری»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس.
۱۰. کارمونا، متیو. (۱۳۸۸). «مکان‌های عمومی فضاهای شهری»، ترجمه: قرائی، فریبا، تهران، دانشگاه هنر.
۱۱. گل، یان. (۱۳۸۹). «فضاهای عمومی و زندگی جمعی»، ترجمه: غفاری، علی، تهران، مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
۱۲. گل، یان. (۱۳۸۷). «زندگی در فضاهای میان ساختمان‌ها»، ترجمه: شصتی، شیما، تهران، سازمان جهاد کشاورزی.
۱۳. گلکار، کوروش. (۱۳۸۷). محیط بصری شهر؛ سیر تحول از رویکرد ترینی تا رویکرد پایدار، فصلنامه علوم محیطی، سال پنجم، شماره چهارم، صص ۹۵-۱۴۴.
۱۴. لنگ، جان. (۱۳۸۳). «آخرین نظریه معماری»، ترجمه: عینی‌فر، علی‌رضا، تهران، چاپ دوم، انتشارات دانشگاه تهران.
۱۵. لینچ، کوین. (۱۳۸۷). «سیمای شهر»، ترجمه: مزینی، منوچهر، تهران، چاپ هشتم، انتشارات دانشگاه تهران.
۱۶. نوربرگ شولتز، کریستین. (۱۳۸۲). «معماری، مکان و معنا»، ترجمه: برازجانی، انتشارات جان جهان، تهران.
18. gnitive maps in perception and thought. In R. M. Downs & D. Seta (Eds.), *Image and environment* (pp. 63-78).
19. Chicago: Aldine.
20. Kempenaar, A., & van den Brink, A. (2018). Regional designing: A strategic design approach in landscape architecture. *Design Studies*, 54, 80-95. Elsevier - Science Direct.
21. Moughtin, C. (2003). *Urban design: Street and square*. Architectural Press.
22. Moughtin, C., Oc, T., & Tiesdell, S. (1995). *Urban design: Ornament and decoration*. Architectural Press.
23. Nasser, U. (1977). *Cognition and reality*. San Francisco: Freeman.
24. Nurnberg-Schulz, C. (1965). *Intentions in architecture*. Cambridge, MA: MIT Press.
25. Stea, D. (1965). Space, territoriality, and human movements. *Landscape*, 15, 13-16.
26. Project for Public Spaces. (2010, October). www.pps.org. Retrieved from <http://www.pps.org>
27. Institute of Alcohol Studies. (2010, September). *The 24 hour city: Condition critical*. Retrieved from <http://www.ias.org.uk/resources/publication/alcoholalert/alert200201/a200201-p4.html>
28. Commission for Architecture and the Built Environment. (2010, October). www.cabe.org.uk. Retrieved from <http://www.cabe.org.uk>